Osmanlı'nın Son Savaşı

Adil Hafızanın Işığında

Altay Cengizer

ÖTÜKEN

Büyükelçi Ahmet Altay Cengizer T.C. Dışişleri Bakanlığı'nda Siyaset Planlama Genel Müdürü olarak görev yapmaktayken, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı UNESCO Nezdinde Türkiye Daimi Temsilcisi olarak atanmış olup, halen bu görevde bulunmaktadır. Boğaziçi Üniversitesi mezunu olan Büyükelçi Cengizer, London School of Economics'ten Uluslararası Tarih alanında Master derecesi ve Columbia Üniversitesi'nden Kriz İdaresi ve Önleyici Diplomasi alanında diploması olan Cengizer, 2007-2009 döneminde Harvard Üniversitesi Weatherhead Center for International Affairs üyeliğinde bulunmuş ve 1908-1918 dönemine dair çalışmalarını sürdürmüştür.

Güncel döneme göndermeler yapılmış olsa da, esas itibariyle bir siyasi tarih çalışması olan bu kitapta yer alan görüşler, yazarın mensubu olduğu kurumun görüşleri olarak düşünülemez, o şekilde de yorumlanamaz. Burada, başka bir devirde cereyan etmiş, ancak en esaslı şekillerde oluşturucu olmuş, yadsınamaz etkileri günümüzde de süren tarihi hadiseler, özgün ve bağımsız bir çalışmanın ürünü olarak ele alınmakta, bunlara ilişkin yeni açıklama ve yorumlar getirilmektedir. Söz konusu olan, yirminci yüzyıl başında son raddeye varmış büyük güçler arasındaki emperyalist rekabetin Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarına nasıl yansımış, beka sorununu nasıl alevlendirmiş ve ne derecede ağırlaştırmış olduğu suallerinin cevaplandırılmasıdır.

Hâlbuki en parlak kahramanlık, eğer bir kalem ona şahadet etmezse,
karanlıkta parlarken rüzgârın söndürdüğü ışıklar gibi
tamamen kayboluyor. Hiç bilinemiyor...
Hafızalara nakş ve hakk olması lazım gelen
mucizeler bile unutuluyor.
Abdülhak Şinasi Hisar

Şu halde, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de öğrenimlerine devam ederken,
"İmparatorluğun yeniden kavuşacağı bir eski şan ve şevketin rüyasına kapılıp
gittikleri" için sürgün yollarına koyulmak zorunda kalan ve "Jön" iken her şeye
veda eden 79'lar ve onların korkusuz ardıllarının daima muzaffer anılarına...

Eşim Gonca ve muasır medeniyete ulaşmak yolundaki
mücadele geleneğinin yeni mirasçıları
Ceyda Elif, Esra ve Eda Derin'e...

İçindekiler

Önsöz / 11

•

I - Jön Türk Devrimi ve Yirminci Yüzyıl Başında / 41

•

II- Avrupa İttifak Sistemi ve Antant Anlaşmalarının Oluşumu / 71

•

III- İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Yönelik Aktif Husumet Siyaseti / 91

•

IV- Bosna Hersek'in İlhakı ve Büyük Avrupa Krizi / 111

•

Sadakatli Ayrılış / 139

•

V- Balkan Harplerinin Siyasi Arka Planı / 151

•

VI- Şimdi Artık Her Şey Edirne'de Toplanır / 187

•

VII- Balkan Harpleri Sırasında Avrupa Diplomasisi / 215

•

VIII- Birinci Dünya Savaşı Üçüncü Balkan Harbi'dir/ 229

•

IX - Şark Meselesi'nin Kalbi Olarak İstanbul ve
Boğazlar'ın Uluslararası Siyasette Yeniden Öne Geçişi / 247

•

X- Liman Von Sanders Krizi / 259

•

XI- 21 Şubat 1914 Tarihli Çarlık Konferansı ve "Büyük Hengâme" Fikri / 287

XII- Temmuz 1914'e Doğru/ 297

•

XIII- İngiltere'nin Kuşatma Stratejisi ve
Osmanlı İmparatorluğu'nu Savaşa Zorlamasının Nedenleri/ 313

•

XIV- Almanya'yla İttifak/ 359

•

XV - 2 Ağustos Anlaşması Sonrasında Rusya'ya Yönelik Girişimler ve
İtilaf Bloku'nun Sözde Toprak Bütünlüğü Garantisi/ 407

•

XVI - Almanya'nın Yardım Operasyonu/ 447

•

XVII - Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na Girişi/ 455

•

XVIII - 29 Ekim Hadisesi ve Karadeniz'deki Stratejik Çerçevenin Tarihsel Niteliği / 477

•

XIX- Sazonov'un 15 Mart Anlaşması'yla Sonuçlanan
İstanbul ve Boğazlar'a Yönelik Hamle Diplomasisi/ 511

•

XX- Türkiye'nin Ayakta Kalma Mücadelesinin Doruk Noktası Olarak Çanakkale/ 557

•

XXI - Şark Vilayetleri Islahat Programı/ 585

•

XXII - Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı Ermenileri/ 611

•

XXIII - Birinci Dünya Savaşı'na İlişkin Ermeni Anlatısının
İdeolojik İçeriği ve Türk Aydınları/ 643

•

XXIV - Tehcir Yollarında Anadolu/ 695

•

XXV - Türkler: Sokaktan Çağrılan Son Çocuk/ 715

•

XXVI - En Sonunda, Herkesten Sonra/ 739

Bibliyografya / 755

•

Dizin / 775

Önsöz

Mağlubiyet ve Sessizlik...
Her yere sinen o an!
Keder, elem ve başkaldırı...
Her şeyi içine alan üst zaman!

Bu kitapta 1908 Jön Türk Devrimi'nden sonraki Osmanlı hükümetlerinin nasıl bir dış siyaset ortamıyla, hangi büyük sınamalarla karşı karşıya kaldıkları ele alınmaktadır. Esas itibarıyla da Avrupa'da emperyalist büyük güçler arasında kızışan rekabetin Osmanlı İmparatorluğu üzerinde nasıl bir etki icra ettiği ortaya konulmak, bu karmaşa ve emperyalist saldırı ortamında Osmanlı İmparatorluğu'nun bundan tam bir yüzyıl önce farklı bir çözümün yokluğunda Birinci Dünya Savaşı'na giriş nedenlerine ve bunun cereyan tarzına açıklık getirilmek istenmiştir. 1912-1913'te Balkanlar'da Türk ve Müslümanların başına gelen Facia ve 1915'te Ermeni milletinin başına gelen felaket üzerinde de siyasi tarih açısından olabildiğince ayrıntılı bir şekilde durulmuş, böylece halen oluşturulmasına gayret edilen adil hafızaya doğru yürüyüş bir derece olsun kolaylaştırılmak istenmiştir.

Bu çerçevede, son Osmanlı hükümetinin memleketin içine gark olduğu bin bir türlü güçlüğe ve her türlü dezavantaja rağmen Birinci Dünya Savaşı'nda yer almayı tercih etmiş olmasının, imparatorluğun had safhaya varmış beka sorunu göz önünde tutulmadan anlaşılamayacağı; Almanya'yla ittifak tesisi ve Birinci Dünya Savaşı'na giriş kararlarının esas itibarıyla reelpolitiğin gereklerinin yerine getirilmesi olduğu ve bu yönde zamanlıca karar verildiği görüşü savunulmaktadır.

Bu çalışmada ne zaman "Jön Türk" denilmişse, Prens Sabahaddin ve grubu yahut bu grupla bağlaşıklık içinde türeyen Ahrar Fırkası yahut Hürriyet ve İtilaf gibi muhalif oluşumlar kast edilmiş değildir. "Jön Türklük" ancak başından sonuna değin tüm meşakkatiyle katlanılıp taşınmış olduğunda kendi anlam bütünlüğüne kavuşabilen bir vasıf, siyasi bir kavramdır. Jön Türklük'ün esası, gücü eriyen imparatorluğun önüne dikilen tehditler karşısında ısrarla sürdürülen çare arayışı olmuştur. Bu arayıştan vazgeçmek, aynı zamanda mücadelenin atardamarından kendini kopartmış olmak anlamına gelir. Talat ve Enver'in her zaman başını çektiği, meşaleyi başından sonuna taşımakta kararlı davranmış bir lider grubun varlığı, bu unsurun Osmanlı İmparatorluğu'nu ayakta tutma mücadelesinin her safhasında yer aldığının ve çok nitelikli bir direnç ortaya koyduğunun farkına varıldığında, bundan başka bir şey de söylenemez. Mücadeleden ayrılmakla kalmayıp aktif şekilde Jön Türk liderliğinin karşısına geçenler, karalama kampanyalarıyla hayatlarını kazanmaya başlayıp eski muarız ve düşmanlar arasına karışıp gidenler, Jön Türkler arasında olmaktan da çıkmışlardır.

"Şark" kavramı ise "Doğu" kavramında ifadesini bulabilecek hususlardan farklı unsurların çağrışımına yol açabildiği için yer yer tercih edilmiştir. *Grand Orient* anlamındaki "Şark" tanımlaması, Doğu'nun kadim milletlerini de içinde barındıran, Avrupa'nın büyük güçlerinin emperyalist ağırlığını ve yaşamını doğrudan etkileyen çok boyutlu, çok çehreli üstünlüğünü ve müdahalesini hep hissetmiş, Batı karşısında esas itibarıyla ne zamandır savunma halinde olan geniş Osmanlı coğrafyasına ilişkin daha güçlü zihinsel görüntüleri göz önüne getirmekte, bu toprakların eski Yunan, Mezopotamya, Doğu Roma ve Selçuklularla sahip olduğu bağları ve İslam medeniyetine aidiyetini daha iyi ortaya koymaktadır.

Jön Türkler'in, 1907'deki İngiltere-Rusya Antantı'yla birlikte Avrupa'daki bölünme ve ayrışmanın daha da derinleşerek tam manasıyla sistemik bir yapıya büründüğü, böylece birbirine düşman iki blok ortaya çıkmış olmasının Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki rekabeti de ister istemez arttırarak nüfuz alanları tesisine ilişkin süreci hızlandıracağı yönündeki teşhisleri doğruydu. Bundan sonraki aşamanın da parçalanma ve yok olup gitmek olabileceği yolundaki endişeleri de geçerli nedenlere dayanmaktaydı.

1908 Jön Türk Devrimi, kadim Şark'ı tüm unsurlarıyla kendine getirmek, bu amaçla her alanda yeni hamleler ve kalkınma devinimi yaratmak, Osmanlı İmparatorluğu'nun Çarlık Rusya'sı ve Batılı büyük güçler arasında paylaşılmasıyla sonuçlanacak güç kaybı sürecini tersine çevirmek iddiasıyla yola çıkmış, çok büyük özveriler üzerinde yükselmiş bir hareketin pek de beklenmedik bir anda zafere ulaştığı andı. Batı karşısında zayıf düşmüş virane haldeki bu eski imparatorluk, önce güç kaynaklarını derleyip tutunmalı, sonra da ayakta kalmalıydı.

Batı Avrupalı büyük güçler ve Çarlık Rusyası'nın, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde kapitülasyonlar da dahil, çeşitli yöntem ve yollarla kurumsallaştırmış oldukları üstünlük ve bu zafiyet noktasından kaynaklanan tehditkâr siyasi konuşlanmaları yüzündendir ki, 1908 Devrimi'nin dışa yönelik iddiaları içe yönelik iddialarının da önüne geçmiştir. Akıllardaki reform sürecinin başarıya ulaşması, ancak dış müdahale ve tacizlerin ortadan kaldırılmasıyla mümkün olabilecekti. Osmanlıların özel coğrafi konumu ve tarihsel gelişim çizgilerinin dayattığı şartlar nedeniyle, dışarıda ne olup bittiği ve bunların imparatorluk üzerindeki etkileri, içeride ne olup bittiğinden dahi önemliydi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği sorunsalının tüm inikâslarıyla birlikte Çarlık Rusya'sı ve Batılı büyük devletlerden oluşan büyük güçlerin kendi aralarındaki güç çekişmesine yansımasıyla ortaya çıkan Şark meselesinin Osmanlılar lehine halli, yani imparatorluğa musallat olmuş temel zafiyetleri gidermek yolunda verilmesi gereken mücadele ise uzun bir derlenip toparlanma dönemini gerekli kılmaktaydı. Jön Türkler'in bu en kapsamlı ve her yerde karşılarına çıkan ikilemi aşma şansı hiçbir zaman olmamış, bilakis dış tehditler bu dönemde soyut ihtimaller olmaktan çıkıp Trablusgarp ve Balkanlar'da, nihayet Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla birlikte, tüm memleket sathında hiçbir şekilde tahrik etmemiş oldukları somut tehdit ve savaşlara dönüşmüştür.

Yola koyulmuş umutların tam aksine, Osmanlı İmparatorluğu on yıl sonra nihayete ermiş, üstelik imparatorluk tarihindeki en ağır sancıları tüm unsurlarıyla yaşamak zorunda kaldığı bir yitiriş sürecinden geçmişti. Türk ve Müslüman unsurun asırlardır yaşadığı Balkanlar, olabilecek en kötü şartlarda terk edilmiş, Asya'da kalan

topraklar da elden çıkmış, imparatorluğun her köşesinde son derece ağır insani bedeller ödenmişti.

İddiasının tam aksine tecelli eden bu sonuç karşısında, Jön Türkler ve onların siyasi örgütü İttihat ve Terakki'yi yerden yere vurmak, Birinci Dünya Savaşı'na rastgele girmiş olmakla suçlamak, körü körüne Alman taraftarlığıyla itham etmek, yaşanmış ya da elde kalmış her korkunç belayı İttihatçıların içine yuvarlandığı çukurdan aşağı atmak, en kolay ve en zahmetsiz yol olmuştur. Cumhuriyet, geriye dönüp başını o acılı döneme çevirmeyi, aralarındaki doğrudan illiyet bağlarına rağmen Jön Türkler'in hatırası ve mücadele tarihini de sahiplenmeyi çeşitli sebeplerle istemedi. Diğer taraftan, imparatorluğun yitip gitmesine, büyük çöküşün sonuçlarına, çekilen acılara bakan çok sayıda iyi niyetli insan da eleştiri kervanına katıldıkça bu eğilim artarak devam etti ve baskın çıktı.

Ne var ki, İttihat ve Terakki'nin Prens Sabahaddin, Kâmil Paşa gibi önde gelen siyasi rakiplerine, daha doğrusu amansız düşmanlarına yakınlıkları yahut Kâmil Paşa'nın torunu olan Hikmet Bayur'un durumunda olduğu gibi doğrudan ilişkileriyle bilinen Ahmet Bedevi Kuran, Hasan Amca ya da İsmail Hami Danişmend gibi yazarların yansız davrandıkları, acı eleştirilerinde farklı amaçlar gütmedikleri söylenemez. Bazıları intikamcı duyguları öne çıkartmış, bunun için buldukları uygun ortamı da sonuna kadar kullanmıştır. Böylece, çok şey çarpıtılmış, çok şey de yanlış aktarılmıştır. Neticede Birinci Dünya Savaşı'na girmenin eşiğindeki İttihat ve Terakki'nin açmazları, hangi saldırılara maruz kaldığı, neyin mücadelesini verdiği çok kolay ve çabuk, hatta denilebilir ki çocukça bir nisyanla hafızalardan silinmiştir. Halbuki acılar içinde son bulan sadece Osmanlı İmparatorluğu değil, Çarlık Rusya'sı, Avusturya-Macaristan ve Alman İmparatorluklarıydı da... Eski Avrupa sona ermişti.

Bugün de İkinci Meşrutiyet dönemi ele alınırken çok yoğun önyargılar gündeme geliyor. Sonradan ne olduğunu bilmenin rahatlığıyla, olağanüstü bir kargaşa içinde, geçmişi, karmakarışık bir dönemi izah ve bugüne nakletmekte kolaycılığa kaçmakta, sonranın kılıcını kuşanarak lider ve fedakâr bir nesle sövüp saymakta rahatsız edici çok şey var. Ne bu sövüp sayma ne de Osmanlı İmparatorluğu'nun ayakta kalması uğrunda verilmiş bir ölüm kalım mücadelesinin söz konusu olduğunun unutulması yürekten içeri girebiliyor.

Ters ve kötü gitmiş her şeyin yüz yıl sonra Jön Türkler'in kapı eşiğine yığılması yoluyla bir sağaltım sağlanmış olacağının zannedilmesi ise yakışıksız olduğu kadar da anlaşılmaz. Sonraki nesillerin, kendileri için benzersiz bir mücadeleye girişmiş önceki nesillerin içinde bulundukları şartlar ve hangi açmazların pençeleri altında kalmış oldukları hakkında, bu derece duyarsız kalıp bunlardan bihaber olmaları, bize özgü bir yüzeyselliğin artık çok sık rastlanılan dışavurumları, ülkemizin stratejik çarpanlarının ortaya çıkartabileceği gücün önünü kesebiliyor, sığ ve sathi yaklaşımların dayanılmaz sultası tarih bilincinin önünü tıkıyor.

Halbuki güçlü ve çok derinlere giden köklere sahip, tarihselliğin oluşumunda birbirleriyle hep karşılaşagelmiş, bugün de tarihi oluşturmaya devam eden ülkelerin akıp giden uluslararası siyaset arenasındaki yaşamları, geleceğe dönük olmak zorunda olsa da, ne yapılmakta ve neyin mücadelesinin verilmekte olduğu ancak geriye doğru bakılarak anlaşılabilir. Yoksa zamanın her gün büyüyen okyanusunda yerimizi kaybedebilir, nerede durduğumuzu kestiremeyebiliriz. Günü herhangi bir sloganın uçuculuğu ve yanlış heyecanında değil, gerçek anlamda yakalayabilmemiz için ilk şart, eskilere ait olmaya devam eden bu dünyadaki konumumuzu saptamak, nerede durduğumuzu görebilmektir.

* * *

1905 yılında İngiltere'de iktidara gelen, 1914'te Birinci Dünya Savaşı başladığında da iktidarda olan Liberal Parti'nin, Başbakan Herbert Asquith ve Dışişleri Bakanı Edward Grey'in de dahil olduğu en güçlü kanadı, kendisini "liberal emperyalist" olarak tanımlamış, bu dünya görüşünden yana olduğunu ilan etmişti. Jön Türkler'e ilişkin yıllardır öne çıkmış tüm iddia, suçlama ve paradigma niteliği kazanmış olumsuz bakış açılarının esas kaynağını, özellikle bu kesimce üretilen, zamanla bilimsel çalışma kisvesine de bürünen propagandada bulmak mümkündür. Dönemin en büyük emperyalist devletleri olan İngiltere, Fransa ve Çarlık Rusyası'nı barındıran Entente (Antant) Osmanlı İmparatorluğu'nun hayatiyet ve zindelik bulmasını kendi çıkarlarıyla bağdaştıramamıştır.

Bu bağlamda, İngiltere'nin 1908 Devrimi üzerinden henüz çok kısa bir süre geçmişken Jön Türkler'i despotça davranmakla ve ırkçılıkla suçlamaya başlamış olması dikkate şayandır. Ancak zamanın en büyük emperyalist gücü, ilkeli ve değer odaklı bir dış siyaset izlediği için bu tür suçlamalarda bulunuyor değildi. Şayet ilkelere dayalı bir dış siyaset İngiltere açısından gerçekten de varit olsaydı, her şeyden önce mutlakiyetçiliğin timsali olan Çarlık Rusyası'yla ilişkilerinin ittifak düzeyine doğru ilerlemesine izin vermemiş olması gerekirdi. Fakat Çarlık'ın nam salmış despotizminden bahsetmek İngiltere'nin âli çıkarlarıyla bağdaşmadığı için Rusya'daki iç gelişmeler üzerinde pek durulmamaktaydı. Hatta bu dönemde birbirleri ardından Dışişleri Genel Sekreterliği görevinde bulunan Charles Hardinge ve Arthur Nicolson, Rusya'nın kötü şöhretinin İngiliz kamuoyunda Antant ortaklığı ve Rusya'yla ilişkiler bağlamında sorun çıkartabileceğinin farkında oldukları için Rusya'dan gelen haberlerin, Çarlığı olumsuz etkilememesi için ellerinden geleni yapmış, haberlerin içeriğiyle dahi oynanmasını sağlamışlardır.[1]

Grey, Çar II. Nikola'nın Ağustos 1909'da İngiltere'yi ziyaretinden hemen önce, o sırada St. Petersburg'da büyükelçi olan Nicolson'dan "Rusya'daki meşrutiyetçi hareketin gelişip serpilmekte olduğunu ortaya koyan ve birkaç yıl önceki durumla olumlu karşılaştırmalar yapılabilmesine olanak tanıyacak bir raporun" gönderilmesini istemişti.[2]

Böylece "liberal" İngiltere, Meşrutiyetçi Jön Türk Devrimi ve liderlerini aşağılarken, 1907'den itibaren Antant ilişkisine girdiği, giderek müttefiki haline dönüşen mutlakıyetçi Çarlık Rusyası'nda olup bitenlere gözlerini kapatıyor, son derece ağır ihlaller karşısında sesini çıkarmıyordu. Kaldı ki, ne İngiltere'nin yine siyaseti gereği büyük anlayışla yaklaştığı Balkan Devletleri, ne de Avrupa kıtasının birçok ülkesinde hürriyet ve serbestiyetlerin İngiltere'nin görmek istediğini iddia ettiği çapta geçerli olduğu söylenebilirdi. Halbuki İngiltere'nin Osmanlılara karşı kendisini gittikçe daha muhasım bir konuma yerleştirdiği bu yıllarda, Jön Türkler tüm hak ve yükümlülükleriyle, ferdi hürriyetlerle güçlendirilmiş

---

1 Keith E. Neilson, "Wishful Thinking: The Foreign Office and Russia 1907-1917," s. 153.

2 ibid.

modern bir Osmanlı vatandaşlığı ihdas etmek amacıyla ittihadı anasır (unsurların birliği) siyasetini samimiyetle hayata geçirmeye çalışıyor, çenebaz olduğu kadar izansız bir muhalefet anlayışına karşı da mücadele ediyorlardı.

İngiltere, yine güç ilişkileri konusunda son sözün her zaman kendisinde kalmasına olanak tanıyacak mukayeseli üstünlükleri elinde tutmaya devam etmek istiyor, Jön Türkler'in kendisi için irili ufaklı sorunlar yaratabilecek "zıpçıktı" fikirlerinden rahatsızlık duyuyordu. Jön Türkler hakkındaki küçük düşürücü iddialarını, bir yandan Osmanlı İmparatorluğu'nu eliyle geriye itiyor olmasını kendi kamuoyu önünde haklı göstermek için bahane olarak öne sürüyor, diğer yandan da Osmanlı memaliği üzerindeki emellerine sözde ahlaki geçerlilik kazandırmak için kullanıyordu.

Liberal emperyalist anlatının diğer ayağı, Almanya'nın hükümette de etkin olan ordu üzerindeki nüfuzu sayesinde Türkiye'deki konumunu gittikçe sağlamlaştırdığı, nihayetinde Osmanlı İmparatorluğu'yla Almanya arasındaki 2 Ağustos 1914 tarihli ittifak anlaşmasıyla bu kesintisiz sürecin doruğuna çıktığı iddiasıdır. Bu görüş de, düz ve çizgisel, başı sonu belli olan bir izah sunduğundan olacak, İtilaf Bloku'nun zaferinin de etkisiyle sorgusuz sualsiz kabul görür olmuştur. Halbuki Osmanlılar ile Almanya arasındaki ilişkiler çok daha karmaşık cereyan etmiş, Almanya Osmanlılarla ittifak kurmak noktasına büyük tereddütler içinden geçerek varmıştır. Türk-Alman ittifakı, gücünü yıllar içinde yoğrulmuş yakın ilişkilerden alarak kolayca kotarılmış ve sorunsuz işlemiş olmaktan çok uzaktır. Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla birlikte kendi içinde kurulu, hedefine ulaşmış bir süreçten hiçbir şekilde söz edilemez.

Birbirine düşman iki blok arasında bölünmüş Avrupa siyaset arenasında hiçbir aktör gittikçe zayıfladığına, son günlerine yaklaştığına inandığı Osmanlı İmparatorluğu'nu, gittikçe güçlendiğine inandığı Rusya'nın önüne koyacak değildi. Bu yüzden, 1914'te Osmanlılar kurtlar sofrasında tek başlarına kalmamak, büyük güçler arasından bir müttefik bulabilmek için çok güçlü bir uğraş vermek zorunda kalmışlardır.

Kaldı ki, her şeyden önce, İngiltere ve dahil olduğu İtilaf Bloku, Osmanlıların kendilerine katılmak yahut yakınlık kurmak yolunda götürdüğü, samimiyetinden kuşku duyulamayacak bütün teklifle-

ri üzerinde dahi durmaksızın geri çevirmiştir. Ardı ardına kendini açığa çıkarmış bu reddiyetçi tutumun sebebi o kadar da esrarengiz değildir: Osmanlı İmparatorluğu, Çarlık Rusyası'nın olduğu yerde olamayacaktır. Zira, Çarlık Rusyası'nı siyaseten tatmin etmenin de, savaşta tutmanın da yolu sadece Osmanlı İmparatorluğu üzerinden, Doğu Anadolu, İstanbul ve Boğazlardan geçmektedir.

Diplomasi, eninde sonunda özellikle de mukadderat anlarında çıplak güç ilişkilerinin zemini üzerinde şekillenir. Bir ülkenin ve halkın en büyük talihsizliği de diplomasisi eriyip gittiği zaman ortaya çıkar. Birinci Dünya Savaşı'na giden yol iyice keskinleşirken, 1853-1856 Kırım Harbi'nden o yana hiçbir zaman tek bir müttefikin yanına gelmesini sağlayamamış, bu halde de seçeneksizlik içinde sürüklenegelmiş, savunma imkân ve kabiliyetleri oldukça yetersiz olan Osmanlıların, büyük güçlerin dahi müttefik ihtiyacı içinde kıvrandığı acımasız bir dünyayı tek başlarına göğüslememek için ittifak arayışına girmeleri kadar mantıklı ve gerekli bir şey olamazdı. Henüz iki yıl önce Balkanlar'da son bulmuş ve nihai parçalanmanın eşiğine gelmiş Osmanlılar, Birinci Dünya Savaşı'nda sürdürülemeyecek bir tarafsızlığın kesin yalnızlık ve bedbinliğinde değil, ancak büyük güçlerden birinin safında inşirah ve hayatta kalma şansı bulabilirdi. Müttefikleri konusunda gönüllerinden geçenler olabilecekse de neticede kiminle ittifak tesis edileceği, hiç de kendi tercihlerine kalmış bir şey değildi. Bunu en soğuk çıkar algılamalarının öne ittiği realpolitiğin baskın stratejik çerçevesi belirleyecekti.

Liberal emperyalist anlatının omurgasını oluşturan Enver Paşa'nın Alman yanlısı olduğu iddiası ve buradan türetilen diğer isnatlar hiçbir şeyi açıklamaz. İttihat ve Terakki hükümetinin Alman yanlılığı yüzünden savaşa girdiğini iddia eden görüş, Almanya'nın da Osmanlı İmparatorluğu'yla bir askeri ittifak kurmayı baştan itibaren arzulamış olduğu, öte yandan İtilaf Devletleri'nin de Osmanlılardan yana kayda değer tekliflerle ortaya çıkarak gerçek bir seçenek yaratmış olduğu çifte varsayımına dayanmak zorundadır ki, bunların her ikisi de hiçbir şekilde geçerli değildir.

Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki Alman nüfuzunu izahta çok sık rastlanılan kolaycılığın zemininde yatan Bağdat Demiryolu, Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasından sadece on gün önce dahi taraflar arasında şiddetli münakaşalara yol açmaktaydı. Deutsche

Bank'ın 20 Temmuz 1914 tarihli raporu, Almanya'nın yakında masadan kalkmak zorunda kalacağını, Türkiye'yle anlaşmaya varmanın imkânsız gözüktüğünü kaydetmekteydi.[3]

Öte yandan, St. Petersburg'daki Fransız Maslahatgüzarı, 14 Mart 1914 günü Paris'e çektiği telgrafta, "Türkiye'ye doğru inmekte olan Rusya'nın önünde duran tek Güç Almanya'dır" demekteydi.[4] Almanya'yla ittifak, aşağıda ayrıntılı şekilde görüleceği üzere, ne kadar güçlükle varılmış olursa olsun, her iki tarafın temel yaşamsal menfaatlerini karşılıyor; her iki tarafı da bilinen güvenlik algılamaları temelinde oluşmuş esas stratejileri zemininden dışarı çıkartmayan, tehdit dökümünün ortaya çıkarttığı manzaraya uygun bir seçimi yansıtıyordu.

Buradaki temel gerçeklik, Osmanlı hükümetinin, Birinci Dünya Savaşı'nın Avrupa sathında patlamasını ve İtilaf Devletleri'nce izlenen siyaseti varoluşsal bir tehdit olarak algılayıp buna karşı icra yeteneği de olan bir savunma stratejisi geliştirmiş olmasıdır. 1914 Ağustosunda Avrupa'nın diğer geleneksel güçleri gibi, Osmanlı İmparatorluğu da zaman içindeki hareketin oluşumunu tamamlayıp tüm neticelerini talep ettiği; ne tevil ne de tehir edilebilir çıplak bir gerçeklik anıyla karşı karşıya kalmıştı. Kamuoyu tam farkında olmasa da birbirini takip eden siyasi buhranlarla gittikçe kötüleşen Avrupa'daki siyasi atmosfer, 1914'e dibe vurmak üzere olduğunu gösteren bir eğimle girmişti. Osmanlı Devleti ile Almanya arasında 2 Ağustos 1914 tarihinde son anda kotarılabilmiş ittifak anlaşmasının nedenleri, içerik ve hedefleri, ancak bu görmezden gelinemez realpolitik şartların çizdiği doğru çerçeve içinde anlaşılabilir.

Almanya'yla ittifakın tesisinde aceleci davranılmış olduğu da söylenemez. Netice itibarıyla, İngiltere ve Fransa'nın diğer her mülahazanın önüne geçirdikleri ve tüm önceliği yükledikleri politika, dışarıdan bakıldığında baş döndürücü kaynaklara sahip olduğu görünen Rusya'yı, ne yapıp edip muhakkak surette kendi saflarında ve savaşta tutabilmekti. Bu durum da savaşın büyük ikramiyesi gözüyle bakılan İstanbul ve Boğazlar'ın, Çarlık'ın göz hizasında tutulmasını gerekli kılıyor, Çarlık Rusyası neredeyse Osmanlı İmparator-

---

[3] H.S.W. Corrigan, "German-Turkish Relations and the Outbreak of War in 1914: A Reassessment," s. 144-145.

[4] a.g.m., s. 152.

luğu orada olamıyordu. İtilaf Bloku'nun üzerine gelişi, bilhassa içi boş bir toprak bütünlüğü garantisiyle ortaya çıkmalarının ertesinde iyice kesinlik kazanmışken, Almanya'nın da bir şekilde elden kaçırılması, muhtemel tek müttefiki de ortadan kaldırmak suretiyle Osmanlıların sonunu getirecek şiddette bir tehdidi ortaya çıkartırdı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa dahil olmayabileceğini iddia etmek, bu meyanda, İtilaf Devletleri'nin ikili düzeyde vermeyi reddedip ancak İtilaf Bloku adına üçlü düzeyde vermeyi önerdikleri; İtilaf ortadan kalkınca hiçbir bağlayıcılığı da kalmayacak, esasen bizzat kendilerinin peşine hiç de düşmedikleri o ucube toprak bütünlüğü garantisine olmadık bir kıymet biçmek, ezeli Şark Meselesi'nin varlığını reddetmekle eş anlamlıdır. Bunu söyleyebilmek için, bir de Çarlık Rusyası ile Osmanlı İmparatorluğu'nun tam on üç kez birbirleriyle savaşa tutuşmuş olduklarını görmezden gelmek gerekir; tıpkı on yıllardır Kafkas halklarını önüne katıp Anadolu'ya sürmüş Çarlık ordularının Osmanlı ordusunun kışlık giysilerinin gelmesini Sarıkamış'ta centilmence bekleyeceklerini zannetmek gibi...

29 Ekim 1914 Karadeniz hadisesi, yani *Yavuz* ve diğer Osmanlı donanması unsurlarının Sivastopol, Odesa ve diğer Rus limanlarını bombalamasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na dahil olduğu bilinerek Jön Türk hükümeti bundan dolayı hep suçlanır da, hem Çanakkale hem de Basra'nın 29 Ekim'den bir ay önce İngiltere tarafından abluka altına alınmış olduğu, Karadeniz çıkışının da tam da teşebbüs edilmek olduğu üzere Çarlık tarafından abluka altına alınması halinde Doğu Cephesi'nin ikmali imkânlarının ortadan kalkmış olacağı gibi ayrıntı olmaktan çok öte, en can alıcı hususlar üzerinde durulmaz. Karadeniz'de kaç yüzyıldır devam eden Osmanlı-Rusya rekabetinin arka planı, Karadeniz'deki stratejik durumun 1914 itibarıyla ulaştığı aşama gibi mümkün olabilecek en esaslı suallere ilgi duyulmaz. Bu tür eksiklik, atlama ve ihmaller, sonunda büyük bir paradoksa da yol açmış, tarihin en fazla içinden gelen bir ülkede tarih bilincinin serpilmekte en çok zorlandığı bir dönem ortaya çıkmıştır.

Günümüzdeki baskın anlatı, çok karmaşık bir dünyadan yaptığı dümdüz ve kaba indirgemeler yoluyla dönemin İngiliz ve İtilaf Bloku politikalarına yön veren esaslı mülahazaları, uluslararası siyasi tarihin daha büyük gerçeklerini gözlerden saklamayı başarmıştır.

Tarihimizin en belirleyici kesitini teşkil eden böylesine karmaşık bir devri, hâlâ son derece basit ve yalınkat açıklamaların izah ettiği gibi anlamamız beklenmektedir. Lakin bir yandan son Osmanlıların mukadderat anında yaptıkları seçimin basit bir taraftarlığın neticesi olduğunu ileri sürmek ve mücadeleci bir neslin kahramanlarını karalamak, diğer yandan da bir ittifak içinde hareket ediliyor olmasından kaynaklanan genel savaş harekâtına yine yüzeysellik içinde yaklaşıp Büyük Savaş'ın kendi içindeki bütünselliğini oluşturan irtibatları ve stratejik ihtiyaçları görmemek ve mesela niçin Galiçya'da savaştığımızı soruşturmak, dört yıl boyunca kayıtsız şartsız verilen mücadelenin niteliği üzerinde düşünmeyi dahi reddetmek, tarihin üstünü örtme çabasından başka bir şey olarak algılanamaz. İtilaf Devletleri'nin oluşturduğu söyleme bir yüzyıl sonra dahi boyun eğmek ve bu anlatının unsurlarını vicdani rahatsızlık duymaksızın tekrarlamak da basit bir cehaletten ibaret addedilemez.

Liberal emperyalist propaganda, aslında kendisi saldırgan durumda olan İtilaf Bloku'nun Osmanlılara hiçbir şans tanımayan politikalarına siyasi geçerlilik ve ahlaki zeminde üstünlük kazandırmak, tüm dünyaya yayılmış imparatorluklarında tebaaları olarak yaşayan on milyonlarca Müslüman nüfusu etkilemek amacıyla biteviye kullanılagelmiş, Türkiye'yi meşru müdafaa halinde olduğu tezini savunamaz hale sokmayı hedeflemiştir. Almanya'nın yanında, Pantürkist emellerin ardından Birinci Dünya Savaşı'na girmeyi tercih etmiş gibi gösterilen Jön Türk hükümeti, tüm tahminlerin ötesinde son ana kadar savaşmış ve İtilaf Devletleri'ne büyük zarar vermiş olduğu için en büyük cezaya çarptırılmayı hak ediyor bilinmiş, bu ceza da Sevr'de verilmeye kalkışılmıştır.

Nihai açıklama gücü, burjuva ve aydın katmanları çok cılız olan bir topluma geçirilemediği, derinlikte tutunamadığı aşikâr olan Turancı emellere atfedilir olunca, Osmanlıların Birinci Dünya Savaşı'na giriş kararı da esas zemininden koparılabilmiş, Balkan Harpleriyle olan esaslı bağlantılar yerlerinden sökülmüş, Çarlık Rusyası'ndan kaynaklanan gerçek tehdit resmin dışına itilmiştir. Daha iki yıl öncesine kadar en aşırı Balkan milliyetçiliklerinin kurbanı olmuş, varoluşsal nitelikte emperyalist tehdide maruz kalmış, ezeli Şark Meselesi'nin öznesi konumundaki Osmanlılar, bu Pantürkist kulp

ve ona bağlanan "Alman yanlılığı" tezi sayesinde saldırgan gösterilebilmiştir.

Savaşa katılma kararında Enver Paşa ve onun sözde Alman yanlılığının, ordu içindeki geleneksel Alman etkisinin belirleyici addedilip Türkiye'nin adeta Almanya'ya doğru kurulu bir düzenek içinde bu noktaya vardığının iddia edilmesi, gerçeği yansıtmamaktadır. Bu anlatı, İtilaf Devletleri'nin Osmanlı coğrafyasını savaşın dışında tutmak için kayda değer hiçbir gayret içine girmemiş olmasının asli sebeplerini gözlerden saklamakta; İngiltere'nin özellikle 1908'den sonra şiddetlenmiş aktif husumet politikasının hangi noktada sonlandığının üstünü örtmektedir. Böylece, zamanın İngiliz hükümeti ibra edilirken İngiliz İmparatorluğu ve müttefikleri Çarlık Rusyası ve Fransa aklanmış olmakta, fakat güçsüz ve saldırı altındaki Osmanlılar savaşa dahil olmanın büyük günahını üstlenmek zorunda bırakılmaktadır.

Bu el çabukluğu, siyasi bir hedef izlediği içindir ki, olayların içinde cereyan ettiği kapsamı gerçekten de izah etme gücünü haiz olgu ve detaylardan hiç bahsedilmemesi tercih edilmektedir. Örneğin Almanya'yla 2 Ağustos tarihli ittifak anlaşmasının imzalanmasından sadece birkaç gün önce, Osmanlı hanımlarının nişan yüzüklerini, memurların ve subayların zaten zar zor ellerine geçen maaşlarını bağışlamalarıyla inşa ettirilen *Sultan Osman I* ve *Reşadiye* zırhlılarına tam Osmanlılara teslim edilecekleri gün, İngiltere tarafından el konulmuş olması gibi olağanüstü önemdeki hususlar unutturularak gidişata tesir etmemiş, o kadar da önemli olmayan ayrıntılar mertebesine itelenmeye çalışılmaktadır. Bu dönemde, diğerlerinin ittifak politikaları izlemesi hep bir hak olarak kabul edilmişken, Osmanlı İmparatorluğu gibi "geri" ve "Türk'ün" idaresi altındaki bir ülkenin kendisine yönelik belirgin tehditler karşısında müttefik araması büyük bir günah olarak gösterilmeye çalışılmış, Osmanlıların yüksek siyasette değil, ancak ve en fazlasından entrikalarda yer alabileceği söylenmiştir.

İttihat ve Terakki'yi bir diktatörlük statüsüne indirgeyip bundan ibaret saymak, lakin emperyalist büyük güçlerin Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik emelleri karşısında ne yapılmış olması gerektiği sualini hiç mi hiç sormamak, İttihat ve Terakki iktidarının Balkan Harpleri dahil tüm döneme kesintisiz ve yekpare biçimde yayıldığını

zannetmek, Osmanlı hükümetlerini geniş bir seçenek yelpazesine sahip, kudretlerine de tam olarak hâkim karar vericilerden müteşekkil addetmek, stratejik hürriyetini yıllar önce yitirmiş Osmanlı İmparatorluğu'nu 1914'te elleri serbest ve seçenek bolluğu içinde saymak ve tüm bu yanlış faraziyelerden geçtikten sonra bir de bilanço ileri sürmek, üstelik zaman ve zeminin tamamen değiştiğine bakmaksızın bu ısrarı sürdürmek büyük haksızlıklara yol açmakta; baştan aşağı yanlış kurgulanmış bir tarih anlayışının sultasına kapıyı aralamaktadır. Algılamalar bu sığlığa doğru itildikçe, Osmanlıların verdiği ve hepimize ait olması gereken son savaşın siyasi boyutu hiç hak etmediği şekilde sahipsiz kalmış, meselenin Çanakkale ve Sarıkamış'ın çok ilerisine giden boyutları olduğu gözden kaçmıştır.

Bugün, son Osmanlıların uluslararası tarihte çok özgün bir yeri olan mücadeleleri, bunun günümüz Türkiyesi'yle ilişkisi ve hafıza bağları, sıkıştıkları o son sığınma hattından, unutuluşun en gerisinden artık düşüyor, o devre ait çok az şey gerçekten bilinir oluyor. Bu hal, zamanın hükmünü icra etmesi, basit bir unutma, geçen zamanın etkisiyle geçmiş zamandan kopma da değil... İkinci Meşrutiyet dönemini şekillendiren siyasi mücadelelerin dış boyutunun derinliğine kavranılmaya çalışılması yerine, hep üstünkörü bir şekilde geçiştirilmesi, günümüzdeki mücadelelerin tarihsel çerçevelerini de tahrip etmiş, sonunda kendi anlam dünyamızı da yanlış kurgulamamıza yol açan bir baştan savmalık galebe çalmıştır.

Bu ülkenin, Avrupa'nın tarihinde modern zamanları doğurmuş, en şekillendirici ve en büyük mücadelesindeki altı ana muharip taraftan biri olmakla kalmayıp bu mücadelenin sonucuna da çok önemli etkiler icra etmiş olduğunu, o noktaya nasıl ve nerelerden gelerek ulaştığını, geride bıraktıklarını ve başına gelenleri unutup da nasıl anlamlı konuşmuş olacağız?

Mesele, bu dönemi kendi şartları ve bütünselliği içinde kavrayabilmek, kendisine Avrupa'dan "pılısını pırtısını toplayıp" olduğu gibi ve büyük insani acılar eşliğinde hiç yaşamamışçasına "atılması" reva görülmüş, acıları hiçe sayılmış ama aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki kökteş mücadele sayesinde Avrupalı kalmış bir ulus olduğumuzun farkına varabilmektir.

Türkiye Cumhuriyeti ayrı bir birey ve Avrupalı bir devlet olarak dünyaya geldi. Fakat borçlarını dahi tam olarak ödemekten imtina

etmemiş olduğu öncülü Osmanlılar, eşsiz payitahtını en büyük mirası olarak devraldığı o imparatorluk, ne için, nerelerde ve kimlere karşı savaşarak son buldu? Goethe, "Öl ve ol" der. Ne için, hangi amaç uğrunda can verildiği, neyin ardından yaşamdan vazgeçildiği, kimliği en keskin ve en kalıcı biçimde belirler. Osmanlılar, sadece Sina, Süveyş, Filistin, Irak gibi Asya cephelerinde değil, Galiçya, Çanakkale, Kafkaslar gibi Avrupa cephelerinde de öldüler ve bir kez daha Avrupalı oldular. Birinci Dünya Savaşı, Osmanlıların Avrupalı kimliğini nihaileştirmiş, Doğu Roma'nın tohumlarını gelecek nesillere miras bırakmalarını da sağlamıştır. Unutmayalım, şehitlerimizin canlarını verirken savundukları, ayakta kalmasını, ileriye doğru yepyeni hamleler yapmasını, başına gelecek musibetleri artık hep def edecek kadar güçlü olmasını istedikleri, sadece Asya'da da toprakları olan bir devlet değil, eski gücünü kaybetmiş, Avrupa muvazenelerinde esaslı bir faktör olmaktan çıkmış, ihtişamı sararmış da olsa her zaman büyük kalmış bir Avrupa devletiydi.

1914'e gelindiğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden hayatiyet bulamayacak ölçüde çağın dışına düştüğü, denemiş olsa da farklı millet ve unsurlarını bir arada tutabilmesini sağlayacak yeni bir ideoloji ve çağrıyla ortaya çıkamayacağı, dolayısıyla Osmanlı toplumunun da bir güç ifade edecek şekilde mütecanis, yani kendini ölümcül iç ayrışmalardan masun kılabilmiş bir bütün halini alamayacağı, Avrupa'da hâkim inanç haline gelmişti. Ulus devletin ve Batı emperyalizminin ezici şekilde üstün çıktığı bir çağda başka bir şey de beklenemezdi. Jön Türk Devrimi'nin su yüzüne çıkarttığı, Osmanlı toplumuna özgü saklı özlemler ve alttan alta süregiden dinamiklerin olumlu yönlere de sevk edilebileceğini ortaya koyan atmosfer ve yeni irade gösterilerine rağmen, oluşumu çok öncelere dayanan bu algılama değişmemiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanacağı ve bu kaçınılmaz akıbete karşı pozisyon almak gerektiği, bu dönemde de Avrupalılarda fikrisabit olarak kalmıştır.

Batılı elitlerin kendi sınıflı toplumlarındaki yapılarının karşılıkları olarak sayabilecekleri, aristokratik bir sınıf gibi toplumsal katmanları Osmanlılarda görememeleri kadar, Şark'ın o harap ve yorgun, durağan görüntüleri de Osmanlıları küçük görmelerine, zihinlerdeki önyargı kümelerinin yerli yerine oturmasına, neticede Osmanlılara ilişkin olarak, kapasitelerini olduğundan aşağı gören

epey bulanık tahlillerle ortaya çıkmalarına yol açıyordu. Son Osmanlı neslinin de bu kuşatmanın dışına çıkması çok zordu. En temel haklarını aramalarına dahi izin verilmedi, Osmanlılar söz konusu olduğunda hemen her şey onlara çok görüldü. Bu yüzdendir ki, Jön Türkler güç algılamalarının en önemli faktör olduğu, emperyalist rekabetin kızıştığı bir dünyanın ortasında tek başlarına kalmış, toplumsallığını bir türlü sağlayamamış bir ülkeyi vatanperverliğin gereği olarak ayağa kaldırmaya çalışmışlar, başlarındaki sayısız gailenin altından kalkamasalar da, en zorlu güçlükler karşısında kimsenin kendilerinden hiçbir zaman beklememiş olduğu kadar kararlı ve dirayetli, esin kaynağı olabilecek nitelikte bir mücadele vermişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı doğrudan doğruya Osmanlı İmparatorluğu'yla ilgili meseleler yüzünden patlamıştır denemez. Ancak, patladığı andan itibaren de Osmanlılarla doğrudan ilgili hale gelmiş ve imparatorluğun beka sorunu kesin ve acil bir nitelik kazanmıştır. Savaş, salt Avrupa dengeleriyle ilgili olsaydı, belki 1916'da sona erebilirdi. Ama bu büyük hengâmenin, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceğiyle de ilgili olduğunun daha ilk safhalarından itibaren ortaya çıkmasıyla, ister istemez savaşın niteliği de değişmiş, İtilaf Devletleri, Osmanlı karşıtı siyasetleri için akıllarından hiç geçirmedikleri kadar yüksek bir bedel ödemek zorunda kalmışlardır.

George Curzon, Avam Kamarası'nda yaptığı bir konuşmada, Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı'na taraf olmasının, savaşın tam iki yıl uzamasına yol açtığını dile getirmiş, ancak Osmanlı İmparatorluğu'nu savaşa iten tarafın İngiltere olduğunu söylemeyi ihmal etmiştir. Kendisini hep çok haklı görmeye, hep haklı çıkartmaya alışmış İngiltere'yi kızdıran da, Osmanlıların herkesin sonlarının geldiğine inandığı bir anda dahi sahneyi kolay kolay terk etmeyeceklerini göstermeye kararlı, büyük ve tarihsel bir güç gibi davranıp mücadele etmeyi seçmiş olmalarıdır. Osmanlıların Birinci Dünya Savaşı'nda muharip taraf haline gelmesi, Türkiye'nin yakın tarihinde verilmiş en önemli karardır, zira sonraki her şey buradan türemiştir. Osmanlıların mücadelesi Büyük Savaş'ı yeni coğrafyalara doğru sürüklemiş, Çarlık Rusyası'nın sona ermesinde hiç kuşkusuz çok kritik bir rol oynamıştır. Osmanlıların çöküşe doğru giderken, ezeli

rakipleri Çarlık Rusyası'nı da beraberlerinde götürdüklerini söylemek abartı olmaz.

* * *

Türkiye, tüm yirminci yüzyılı görece bir geri kalmışlık, hak ettiğinin çok gerisine düşen maddi ve manevi varsıllık içinde ve "gelişmekte olan ülke" kategorisine düşmüş, zengin mirasına tam olarak sahip çıkamamış bir halde geçirmişse, bunun bir sebebi de modern devinimlerin odağı Avrupa'yla bağlarında anahtar bir rol oynayarak Batı'nın akışkanlığını Osmanlı ülkesine taşımış yaratıcı Ermeni unsurunu yitirmiş olmasıdır.

İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Osmanlıların tüm unsurları arasında olduğu gibi Türkler ve Ermenilerin de birbirleriyle kaynaşmalarının niteliğine ve bunun doğallığına bakıp Şark'ın elinden tarihi bir anın yüzyıl evvel çalınmış olduğunu düşünmek, zamanın son derece hakiki bir toplumsal gerçekliğinin kendini tamamlamamış olmasının nedenlerini soruşturmak, öylesine ortaya atılan bir tarih dışılık arayışı olarak görülemez. Asıl o hal ve anın, ayakta duramamış olduğu için küçümsenmesi, insanların tüm o kaynaşmasının da zavallı bir aldanış olduğuna hükmedilmesi olgusallık dışına düşmektir. Türkler ve Ermeniler, büyük güçlerin müdahalelerine maruz kalmadan kendi başlarına bırakılmış olsalar ilişkilerinin evrimi yine uyum ve buluşma değil, çatışma yönünde olurdu iddiasını kimse ayakları yere bastığı halde ileri süremez. Trajedinin arka planda saklı duran, fakat en esaslı bir boyutu, aslında oluşmaya da başlamış bir geleceğin yok edilmesi olmuştur.

Halbuki Ermeni milleti, yüzyıllardır birlikte ve iç içe yaşadıkları Türklerin 1912'de başına ne geldiğini en iyi anlayabilecek, acılarını hissedebilecek, onlarla birlikte bir imparatorluk için yeni bir gelecek inşa etmeye yönelebilecek belki de tek Hıristiyan ulustu. Ermeniler, özellikle 1820'lerden itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal, entelektüel, ticari ve ekonomik yaşamında ön sıralarda yer almışlar, eğitimden gazeteciliğe, edebiyattan müzik, tiyatro, mimari ve tıbba kadar hemen tüm alanlarda öne geçmişlerdi. Hükümet idaresinde önemli makamların sahibi olmakta da sorunları yoktu. Jön Türk kabinelerinde her zaman bir Ermeni bakan bulunmuş,

bir Ermeni mebus da Meclisi Mebusan Başkan Yardımcılığı yapmıştı. Bir ara hem Dışişleri Bakanı, hem Dışişleri Müsteşarı Ermeni yurttaşlardandı. Madalyonun öbür yüzünde ise, Doğu Anadolu vilayetlerinde yıllardır süren asayişsizlik, Kürt aşiretleriyle toprak çatışmaları ve bu olaylarda en ağır bedelin Ermeni unsurunca ödeniyor olması vardı. 1894-1896 ve 1909'da meydana gelen katliamlar da Ermenilerin Osmanlı yönetimine güvenlerini sarsmamış değildi.

Jön Türkler ise imparatorluğun kurtuluşunu Osmanlı kimliğinin pekiştirilip güçlendirilmesinde görüyor, Osmanlı vatandaşlığının çözüm olduğu inancıyla ittihadı anasır siyasetine samimiyetle sarılmış olarak, Ermenileri imparatorluğun toplumsal ve ekonomik yapısında gerekli reformların gerçekleştirilmesinde başlıca ortakları olarak görüyorlardı. Yalnız Jön Türkler'in değil, başka hiç kimsenin de geniş tabanlı bir ideal birlik sağlanmış olduktan sonra Ermeni milletinin Osmanlı toplumu içinde sahip olduğundan da ileri noktalarda yer almasına diyeceği bir şey yoktu. Osmanlı ölçeklerinde Ermenilerin araya karışıp gitmek bir yana, kimlik ve kültürlerini zenginleştirerek muhafaza edebilecekleri de açıktı. Rusya'da ise örneğin petrol işine ya da madenciliğe girip çok zengin olan bir kesim Ermeni, o kadar Ruslaşmış, lisanlarını öyle unutmuşlardı ki, çocuklarını eğitmek için İngiltere'den getirttikleri mürebbiyeler, yanlarında çalıştıkları ailelerin Ermeni olduklarının farkına bile varmıyorlardı.

On dokuzuncu ve yirminci asırların acılı tarihi, bize farklı din ve kültürlere mensup ulusların bir arada yaşamalarının imkânsız olduğunu öğreten bir paradigmayı baskın çıkartmış olduğu içindir ki, bugün Jön Türkler'in Osmanlıcılık fikrinin nasıl olsa gerçekleşemeyeceğine, oldukça da safdil olduğuna inanılır olmuştur. Ne var ki, Şark tam da bunu doğurabilmesini sağlayacak gelenek, görgü ve yaşam kültüründen her şeye rağmen yoksun değildi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yeniden hayatiyet bulması, pekâlâ bir Ermeni ideali de olabilirdi. İkinci Meşrutiyet'in içinde barındırdığı en mühim söz de herhalde buydu ve bu yolda çok da mesafe alınmıştı. Şüphesiz, o zaman Şark'ın da kaderi çok farklı olacaktı. Oluşmakta olan, yani kazanımlar temelinde istidat kazanmış, yön bulmuş, gittikçe de daha fazla kuvvetlenme kapasitesinde olan, yatırımı yapılmış ve yüzünü göstermeye başlamış bir gelecek söz konusuydu.

Bugünden bakıldığında ne kadar paradoksal gözükse de Ermenilerin bu ideal peşine düşmeleri, aslında kendi açılarından da en emin ve doğru yolu teşkil edebilecekti. Güçler dengesi de bunu gerektiriyordu. Ermeni din adamları ve örgüt milliyetçiliğinin çok güvendiği Çar II. Nikola, Osmanlı İmparatorluğu'yla savaş başlayalı henüz üç hafta olmuşken, 21 Kasım 1914 günü Fransız Büyükelçisi Maurice Paléologue'la yaptığı görüşmede, Ermenistan'ın ya Çarlık'a ilhak edilebileceğini ya da Çarlık'ın koruması altında olacak şekilde idari muhtariyete kavuşturulabileceğini söylemişti.[5] Yani Rusya'nın Ermeniler için aklından geçirebildiği en ileri statü, idari muhtariyetten ibaretti. Rusya, 1915 baharında da Ermenilerin birleşik Ermenistan içinde telakki ettikleri Çukurova'nın Fransız nüfuz sahasına devredilmesi hususunda Fransa'yla anlaşmıştı. İtilaf Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı'nı kazanması halinde dahi Birleşik Ermenistan'ın kurulamayacağı, Ermenilerin Rus ve Fransız nüfuz sahaları arasında taksim edileceği belliydi. Kaldı ki, Çarlık Rusyası bir de mujikleri (Rus köylüleri) ve Rus Kazaklarını Doğu Anadolu'ya yerleştirme planları yapmış, işgalle birlikte bu işe de girişmişti.

Fakat Osmanlıların milleti sadıkası, daha entelektüel ve daha eğitimli olmasına karşın, bu asli menfaat birlikteliğini liderliğinin büyük kesimleri itibarıyla teşhis edebilmiş değildir. İmparatorluktaki özel konumlarının siyasi karşılığının ne olabileceğini çok daha iyi fark edebilmek durumunda olan, kendilerini Batı Hıristiyan âleminin parçası, fakat en az o kadar da Şark-Osmanlı medeniyetinin unsuru olarak görebileceği ümit edilen Ermeni liderliği, hep farz edilegeldiğinden, herkesin hemen kabule yatkın olduğundan çok daha az sofistike olduğunu, basit mantık yürütmeleriyle çalıştığını ortaya koymuştur. Dahası, çok uluslu bir imparatorlukta, özellikle de çoğunluk oluşturmadıkları topraklar üzerinde arzulanan neticelerine kavuşturulması olanaksız, tekelci ve radikal bir siyasi çizgiden zerrece sapmayıp olağanüstü büyük riskler üstlenmekte sakınca görmeyerek, bu mukadderat anında büyük stratejiyi okuma becerisinden ne derece yoksun olduğunu da gözler önüne sermiştir.

Doğu Anadolu'daki usanç verici asayişsizlik dışında hangi sebepler ileri sürülebileceği soruşturulduğunda, kesinkes tavizsiz ve

---

5 Maurice Paléologue, *An Ambassador's Memoirs*, Cilt I, s. 192.

tedhişten yana bir siyasetten vazgeçilmemesini ve Osmanlı İmparatorluğu bir ölüm kalım mücadelesi içindeyken büyük çaplı bir isyana yönelinmiş olmasını, protofaşist bir milliyetçiliğin boy verip kendi üzerinde tahakküm kurmasına izin verilmesini haklı çıkarmaya yetecek izahat hiçbir şekilde ortaya konulamamaktadır. Gerçek sebep, radikal Ermeni liderliğinin, mitolojiye dayalı "idealize" bir geleceği tercih etmiş, her türlü kargaşa ve felaketi dahi göze alarak sislerin ardında belli belirsiz gözüken bir bağımsızlık fikrine yönelmiş olmasıdır. Tehcirin sonuçlarına, zavallı çoluk çocuğa, amele taburlarındaki Ermenilerin fotoğraflarına bakıldığında, bunların da nasıl biçare insanlar oldukları görüldüğünden, bugünkü münakaşada o dönemdeki liderliklerinin kapasitesini herkesten önce Ermenilerin kendilerinin soruşturması doğru olurdu. Lakin bunu yapmış değillerdir. Ancak, Taşnak ve Hınçak liderliklerinin hangi nedenlerle ve neye güvenerek bu derece riskli bir yola gözü kara girdikleri bir muamma olmaktan çıkarılmak durumundadır.

Babıâli Baskını'nı müteakip Mahmut Şevket Paşa hükümetinin oluşturulmasından hemen bir hafta sonra, 31 Ocak 1913 tarihinde Müdafaai Milliye Cemiyeti kurulmuş, düşmandan gelen tehdit karşısında tüm Osmanlı milletinin birlik ve beraberlik ruhu içinde olması gerektiğine dikkat çekilerek, Taşnaksutyun ve Hınçaklar da müdafaa çaba ve gayretlerinde yer almaya davet edilmişlerdi. Osmanlılar Balkanlar'dan sürülmüş, Bulgarlar son anda zar zor Çatalca'da durdurulabilmiş, Edirne de işgal altında olduğuna göre, siyaseten de yapayalnız Osmanlılar üzerindeki tehdidin niteliğinde abartma yoktu. Daha önce, 1909 Nisanı'nda Adana'da meydana gelen katliamları takiben, İttihat ve Terakki ile Taşnaksutyun, üzerinde anlaştıkları ortak metinde "Elele vererek vatanı mukaddesi Osmanî'nin istiklâlini temin, toprak bütünlüğünü ve egemenliğini ebediyen muhafaza etmek, taksim ve tefrikten masun bulundurmak" yolunda çalışacaklarını açıklamış oldukları cihetle, şimdi Müdafaa-ı Milliye yolunda yapılan çağrı Taşnaksutyun'un dört yıldan az bir süre önce altına imza attığı bildirinin aynıydı.

Fakat Ermeni örgütleri bu defa çağrıya icabet etmemiş, Müdafaa-ı Milliye'ye katılmayı reddettikleri[6] gibi, 1 Şubat tarihli toplan-

[6] Roderic Davison, *"The Armenian Crisis, 1912-1914"*, s. 485.

tıyı da tantanalı bir biçimde terk etmişlerdi.[7] Ermeni liderliği, tutumunu bu şekilde ortaya koymuştu ama daha iki ay öncesine kadar 8.000 Ermeni de Balkan Harpleri'nde Osmanlı ordularında cesaretle savaşmış, vatanlarını korumuştu.[8] Aradan geçen kısa sürede esas itibarıyla ne olmuştu da, 1909'daki yurtsever irade beyanı, üç dört yıl içinde Taşnak liderliğince tekrar edilebilir olmaktan çıkmıştı?

1909 Nisanı'ndan 1913 Ocak ayına dek geçen sürede Osmanlıların dünyasını değiştirecek nitelikteki tek esaslı gelişme Birinci Balkan Harbi sonucunda imparatorluğun Balkanlar'da süratle, aşağı yukarı kırk beş günde, son bulmuş olmasıdır.

Ermeni tarafı, kendi milliyetçiliğinin karmaşık ve çelişkili yönlerini hâlâ aklına getirmekten yana değildir ama Balkan Harpleri sonucunda Osmanlıların artık Asya'da da son bulmak üzere olduğu inancı her yerde galebe çalınca, kendi vaktinin de nihayet geldiğine inanan, biraz daha zorlansa Doğu Anadolu'nun da düşecek durumda olduğunu varsayan bir heyecan ve aşırılığın telaşla Ermeni siyasi hayatını köşe bucak kapladığı da gözden kaçırılabilecek değildir. Vatche Ghazarian, Balkan Harpleri'nden sonra Ermeni meselesinin artık yeni bir dönemece girmiş olduğuna işaret eder. Roderic Davison, Ermenilerin, bu günlerde tarihi bir fırsatla karşı karşıya olduklarına inandıklarını, ajitasyonlarının arttığını belirtir.[9] Hatta, Balkan Harpleri sırasında Çarlık Rusyası dahi kendi sınırları dahilindeki Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermenilere yardım etmek üzere ayaklanacakları kaygısına düşmüş, önde gelen 500 Ermeni'yi vatana ihanet suçlamasıyla yargılamaya girişmiştir.

Kararlı ve ideolojik bir azınlık, her zaman, özellikle de kimsenin geleceği hiç kestiremediği olağanüstü şartlarda kendi halinde kalmış, ne yapacağını şaşırmış bir çoğunluğu istediği yöne çekebilir. İşte yine, kat'iyen Ermenilerin hepsi değil, fakat kendinden başka kimseye hayat hakkı tanımayan, o tarihte yerel şartları ne bilen ne de bilmek isteyen diasporayı saflarından kaçırmak istemeyen Ermeni liderliği, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunun geldiğine inanmış, bu inançla da Doğu'da Çarlık Rusyası, Çukurova'da ise

---

7 Arsen Avagian, Gaidz F. Minassian, *Ermeniler ve İttihat ve Terakki: İşbirliğinden Çatışmaya*, s. 117.

8 a.g.e., s. 110.

9 Roderic Davison, a.g.m., s. 485.

İngiltere ve Fransa'dan alabileceğini düşündüğü yardımları da hesaba katarak, esasen kadro, silah, mühimmat ve teçhizat tedariki bakımından altyapısını da hazırlamış olduğu bir isyanı, savaş şartlarında başlatmıştır. Bu isyanın ulaştığı boyutlar, Ermeni anlatısının göstermek ve kendini inandırmak istediğinin çok üstünde olup yol açtığı sivil kayıplar bir yana, ya doğrudan cephe savaşı sürdüren ya da düşmanla temasa geçmiş durumdaki 3. 4. ve 6. orduların ikmalini tamamen sekteye uğratacak düzeydedir.

1915 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermeni nüfusunun başına gelen büyük felaketin boyutlarının kavranabilmesi ve konunun insani özünün yakalanması çabalarının sonuç verebilmesi, bu trajik olgunun doğru tarihsel kapsamı içine oturtulabilmesine ve adil hafızanın oluşmasına olanak tanınmasına bağlıdır. Hal böyleyken, ne zaman bu yolda bir söz söylenmek istenmiş, ne zaman tarihsel kapsamın niteliklerine dikkat çekilmeye çalışılmışsa, idrak yollarının önünü tıkayan inkârcılık suçlamasından başka bir şeyle karşılaşılabilmiş değildir. Türklerin hiçbir söz söylemeksizin büyük bir suçlamayı kabul etmeleri istenmekte, ancak bu şekilde tarihleriyle yüzleşmiş olacakları söylenmektedir. Lakin mesele tarihle yüzleşmek değil, tarihin içinden geçebilmektir.

Ardı ardına gelen ve sonunda bendini kıran şiddet dalgaları sonucunda sistemik kaos şartlarına sürüklenmiş, çözülüp yok olmakta olan bir ülkede meydana gelen insanlık trajedilerinin vebalini tek yöne doğru sermek, dahası, bu acıları güçlerinin doruğundaki Avrupalıların kendi serbest iradeleriyle yol açtıkları büyük trajediler ve Holokost'la aynı düzleme oturtmak ve tek taraflı cereyan etmiş gibi göstermek yönünde sürdürülen bu ısrar, 1915'in tüm boyutlarıyla anlaşılması meselesini iyi niyetli, mümkün olduğunca ne olup bittiğini anlama gayreti içindeki bir tarih münakaşası olmaktan çıkarmakta, eski bir siyasi mücadeleyi bilinçli şekilde modern zamanlara taşımaktadır. Bu siyasi misyonu yüklenmiş olanlar için, hangi dönüm noktalarından geçilerek bu büyük trajediye varılmış olduğunun meydana çıkarılması gereksiz ve anlamsızdır. Halbuki bir değil birden fazla gelecek yitirilmiş olduğu için, geçmişten günümüze uzanmaya, hınca hınç kendini duyurmaya çalışan birden çok ses vardır. Halihazırdaki zorlamalarla geleceğe doğru aşkın, cathar-

sis[10] yaratacak türde bir anlayış da doğamaz. Ne var ki, bir tarafta ancak ve sadece şu an'a kitlenmiş bir iletişimsizlik kültürü, hiçbir şeyi talep ettiği ölçüde basitleştirip magazinleştirmeden anlamak istemezken, diğer tarafta da Ermeniler kendi anlatı ve söylemlerini gözden geçirmeye en ufak bir gerek duymamaktadırlar.

Cevaplandırılmaya çalışılan birincil sual, Ermenilerin başına gelen felaket dinamiğinin dönemin Osmanlı hükümeti tarafından kurgulanıp kurgulanmadığıdır. Ermeni tezinin saldırgan olmasının en belli başlı nedeni de bu en esaslı noktada ilerleyememekten kaynaklanmaktadır. Oysa Ermeni nesillerinin bir mezalim ve kıtala kurban gitmiş olmaları, onları ne soykırıma kurban gitmiş olanlardan daha değersiz kılar, ne de hatıralarına saygıya doğru giden bir yol arayışını değerden düşürür. Lakin Ermeni anlatısı münhasıran siyasi saiklerle indirgemeci tezlerini dayattığı için, 1914 Şark Vilayetleri Islahat Programı, Ermeni İsyanı, Anadolu'da hüküm süren sistemik kaos şartları gibi anlama sürecinde olmazsa olmaz karşıt ağırlıklar yerlerine oturtulamamaktadır. Bu yüzdendir ki, Birinci Dünya Savaşı boyunca Osmanlı Bakanlar Kurulu toplantılarında Ermenilerin yok edilmesi konusunun bir kez dahi ele alınmamış olduğuna, Nazilerin Wannsee Konferansı benzeri karar oluşturucu bir toplantının yokluğuna dahi değinilemez olmuştur.

İki milletten sadece birinin iç parçalayıcı acılarını ortaya koyup da, aynı zaman aralığında diğerinin ne çekmiş olduğuna hiç bakmamak, ahlaken sorunlu bir duruştur. Osmanlı nüfus hareketleri üzerine en kapsamlı çalışmaları yapmış olan Justin McCarthy, Doğu Anadolu'da yaşayan Müslüman nüfusun verdiği kayıpların Ermeni nüfusun verdiği kayıplardan daha fazla olduğunu ortaya koymuş bulunmakla, bu durumun, bir grubun katil, diğerinin maktul olduğu iddiası üzerine oturtulan paradigmatik inançla uyuşmadığını vurgulamaktadır.[11]

Diğer taraftan, "Ermeni soykırımının dünyaca tanınması gerçekleşmediği müddetçe Ermenilerin ruhen yaralı kalacağı; kimliklerinin de nesiller boyu değersizleştirilmiş olacağı", Ermeni tarafınca sıkça vurgu yapılan bir görüştür.[12] Kaba hatlarıyla ifade edilecek olur-

---

[10] Arınma (ed.n.)

[11] Justin McCarthy, *Muslims and Minorities: The Population of Ottoman Anatolia at the End of the Empire*, s. 137-138.

[12] Örneğin, Levon Boyajian ve Haigaz Grigorian, *"Psychosocial Sequelae of the Armenian Genocide,"* s. 184.

sa, Ermeni tarafının ruhi kurtuluşu, Türk tarafının ruhen en dibe atılması ve münhasıran tek başına suçlu ilan edilmesi şartına bağlı kılınmıştır. Ermeni anlatısı, 1915'te meydana gelen büyük felaketi, soykırım hedefi yolunda birbirini takip eden, arka arkaya alınan önlemlerle gerçekleştirilen bir programın ürünü olarak algılamakta yahut öyle şekillendirmekte, her hâlükârda böyle resmetmekte ve böyle göstermektedir.

Öte yandan Ermeni tarafı, bu noktaya gelinmesinde, en başta Çarlık Rusyası olmak üzere büyük güçlerin izlediği siyasetin yanı sıra, kendi eylem ve tercihlerinin katkısının ne olmuş olabileceğini; çok buğulu olduğundan hiç de iyi seçemedikleri bir hülya, aslında çok da tehlikeli bir yanılsama içinden geçip geçmemiş olduklarını soruşturmaya yanaşmamakta, karşı tarafı hep ve her zaman zalim ve saldırgan, kendisini de hep ve her zaman mazlum ve meşru müdafaa altında addetmeye devam etmektedir. Bu anlayışın tatmin olacağı asgari nokta, Türklerin altından kalkamayacakları bir geçmişle baş başa bırakılmaları, yüz kızartıcı bir suç işlediklerinden yaşamlarına medeni âlemde yeri olmayan bir ulus olarak devam etmeleridir.

* * *

Paul Valéry, tarihin insanın beyin kimyasının ortaya çıkarttığı en tahripkâr ürün olduğunu, bir taraftan esrarlı rüyalar gördürüp mest ettiği milletlere aynı zamanda yalan yanlış hatıraların yükünü de bindirdiğini, yaralarını açık tutup eza ve cefa çektirdiğini; bir yandan megalomaniye yol açarken, diğer yandan da hep zulüm görüldüğü inancını doğurduğunu söyler.

Paradoksal olan, Türkler ve Ermeniler gibi eski uluslar için tarihten kurtulmanın yolunun yine tarihe geri dönmek, yine o hafızayla uğraşmak olmasıdır. Şark'ın en büyük özlemi, bu hayattan hakkının verildiğini görerek ayrılmak, ebediyete geri dönebilmek olmaya devam ediyor. Her şeyin her yönüyle doğru tanınıp doğru hatırlandığını görmedikçe, adil hafızanın sesini duymadıkça acısı da devam edecek.

Ulusal kimlikler, ancak tarihsellik içinde anlamlandırılabildikleri ölçüde geleceğe uzanmalarını sağlayacak bir derinliğe, üzerine basılabilecek sertlik ve yapıda bir zemine kavuşabiliyor. Ermeni milleti de bu esası tüm zerreleriyle anlıyor. Türkler en temel bilgiler kuşa-

ğından böylesine uzaklara düşmüş, kopuk ve kesintilere uğratılmış bir hafızayla malul olarak bu içbükey aynalar galerisinden geçebilecekler mi? Geçmişin, göçüp gitmiş nesillerin acılarını, içinden çıkamadıkları ikilemlerini hissedebilecekler mi?

Cumhuriyetimizin vardığı aşamaların doğal sonucu olarak, bireyselleşmenin ve sahip olunan bireysel özgürlüklerin giderek ön plana çıktığı bir zaman diliminden geçiyoruz. Ne var ki, özgür birey kendini gerçekleştirmek yolunda, kendini oluşturarak meydana gelecekse, bunun ancak bireyin kamusal sorumluluklar dizininin farkında olarak, aynı zamanda güçlü bir ulusal kimliğin eşliğinde ve bunun sağladığı koza içinde mümkün olabileceğini kolayca göz ardı eder olduk. Halbuki önceki nesillerin hiç görmediği yeni olanaklarla kuşanmış olmamız, bireyin topluma karşı ödevlerinin azaldığı, kendi alanının büyümesine koşut olarak bireyin kamudan uzaklaşmasının da doğal olduğu yanılsamasına yol açmamalıydı. Çünkü birey de ancak tarihsel zaman içinde kendini konumlandırabildiği anda gücünü bulabiliyor, aylaklık hakkı bir kenara, gerçekten de kullanabileceği bireysel hürriyetlerine kavuşabiliyor. Önceki nesillerin bıraktığı mirasın niteliğinin, öncüllerinin ne pahasına hangi ağırlığı sırtlamış, neyin mücadelesini vermiş olduğunun farkında olmayan sonraki nesiller, bugün bulunabildikleri noktanın hangi şans ve imtiyazın ifadesi olduğunu anlayamadıkça, elden düşme bir yaşama da razı olmuş oluyorlar.

Son yıllarda "tarafsız" tarih yazımından çokça dem vurulmakta, "resmi tarih" diye yaftalanan, yahut onunla benzeştiği zannedilen her izahat derhal hor görülerek bir kenara atılmakta, böylece başka bir sansür devreye sokulmaktadır. Şu var ki, resmi olmadığı iddia edilen tarih yazıcılığı da bir hafriyat ve inşa faaliyetidir, orada kullanılan açılar da, yapılan vurgular da belirli tercihleri yansıtır. Bu şekilde elde edilen görünümlerin saf ve katıksız gerçekliğin ta kendisi olduğu hiçbir şekilde öne sürülemez.

Tarih, sadece galiplerin yazdığı bir şey olarak kalmış olmuyor. Daha da acı bir fark edişle görülüyor ki, mağluplar da ancak bu anlatıya inanıyor, bunu benimsiyor ve neredeyse pagan tanrılara kurban adarcasına bu baskın anlatıyı kendine dayatmaya başlıyor. Bu kendine sövme ayininde kimliğe derinlik katan, onu herhangi başka bir şey olmaktan çekip çıkartan öğeler ateşin ortasına atılıyor. Bu